

تدوین نسخه‌ای جدید از دیوان عنصری

دکتر علی اشرف صادقی، عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی، در گفتگو با سایت مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب در خصوص فعالیت‌های علمی خود در ایام کرونا از آماده‌سازی نسخه‌ای جدید از دیوان عنصری خبر داد.

این چهره ماندگار حوزه ادبیات ضمن بیان این مطلب که عنصری (متوفی ۴۳۲) از شعرای بزرگ دوره غزنوی و مداح سلطان محمود و پدر و بعضی فرزندان اوست، گفت دیوان عنصری به همراه دیوان فرخی و منوچهری، که آنها هم از شعرای بزرگ هم دوره او بوده‌اند، به علت اهمیتی که داشته‌اند به دفعات زیاد استنساخ شده‌اند و نسخه‌های قدیم این دیوان‌ها از بین رفته است.

دکتر صادقی با بیان این که همه نسخه‌های موجود از این دیوان‌ها مربوط به یکی دو قرن اخیر است، افزود علاوه بر اشتباهات کاتبان، آنچه در این نسخه‌ها به چشم می‌خورد این است که مقدار زیادی از اشعار حذف شده و هر کاتبی بنا به سفارشی که سلطان یا امیری دریافت کرده، بخشی از ابیات و قصاید و قطعات را حذف کرده است و در نتیجه مقدار کمی از اشعار این شاعران باقی مانده است.

این استاد دانشگاه تهران ادامه داد نوشته‌اند که دیوان عنصری ۳۰ هزار بیت بوده و آن چیزی که ما الان در دسترس داریم حدود ۳۵۰۰ بیت است و بقیه آنها در طول قرون از بین رفته است.

وی درباره سابقه چاپ دیوان عنصری گفت در دوران قاجار دیوان عنصری به صورت مختصر و بر اساس نسخه‌های مختصر به صورت سنگی به چاپ رسیده بود اما این چاپ به هیچ وجه قابل اعتنا نیست و در دسترس هم نیست.

دکتر صادقی ادامه داد گذشته از این مورد، برای اولین بار دکتر یحیی قریب، فرزند مرحوم استاد میرزا عبدالعظیم خان قریب که از بنیان‌گذاران رشته ادبیات فارسی دانشگاه تهران محسوب می‌شود، بر اساس نسخه‌ای موجود در کتابخانه مجلس بود و بعضی نسخ خطی موجود نزد پدر خود، تصحیح نسبتاً خوبی از این دیوان به دست داد.

عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی با اشاره به چاپ دیگری از این دیوان توسط مرحوم دکتر محمد دبیرسیاقی، گفت ایشان چاپ مرحوم یحیی قریب را مبنا قرار داد و پس از مقابله آن با یک نسخه دیگر و افزودن ابیاتی که از منابع دیگر به دست آورده بود، چاپ جدیدی از دیوان عنصری به دست داد.

وی خاطر نشان کرد البته همه این چاپ‌ها بر اساس نسخه‌های باقیمانده از قرون دوازدهم و سیزدهم انجام گرفته است؛ که همان طور که اشاره شد هم اغلاط زیادی در آنها وجود دارد و هم افتادگی‌هایی دارند.

دکتر صادقی یکی از منابع اشعار موجود عنصری را جُنگ‌های اشعار به جای مانده دانست و گفت این دست جنگ‌ها که معمولا از قرن هفتم به بعد تدوین یافته‌اند و هم اکنون نمونه‌هایی از آن‌ها در کتابخانه‌ها محفوظ است، با ضبط‌های بهتری بر اساس نسخه‌های قدیمی‌تر، ابیاتی از اشعار عنصری و دیگر شاعران را در خود جای داده‌اند.

وی با اشاره به استفاده‌اش از این جنگ‌ها برای تدوین نسخه جدید دیوان عنصری، گفت من از نسخه‌های موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، کتابخانه مجلس، کتابخانه سنای سابق، و عکس‌هایی که از سایر منابع موجود در ترکیه، کتابخانه بریتانیا و کتابخانه ملی فرانسه موجود بوده است، استفاده کرده‌ام.

این چهره ماندگار حوزه ادبیات گفت من پس از جستجوی بسیار توانستم نزدیک به ۳۰۰ بیت جدید را که در چاپ دبیرسیاقی نیست با ضبط‌های بهتری فراهم آورم و بر این اساس دیوان عنصری به یک صورت کهنه‌تر و کاملتر به چاپ خواهد رسید.

دکتر صادقی افزود هر چه از اشعار عنصری در متون کهن به دست می‌آید غنیمت است و باید به چاپ‌های این دیوان اضافه شود؛ به امید این که یک روز دیوان کامل عنصری پیدا شود.

وی با اشاره به چاپ دیوان عنصری از سوی مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب و همکاری دو نفر از پژوهشگران میراث مکتوب در روند آماده‌سازی آن، گفت از خانم ایرانی که تایپ اشعار و وارد کردن تصحیحات در متن تاپپی را به عهده داشتند و آقای مسعود راستی‌پور که جوان بسیار فاضلی است و نظرات ارزشمند و مؤثری برای بهتر شدن کار دادند، سپاسگزارم.

آماده‌سازی «فرهنگ میرزا ابراهیم» و دیگر فعالیت‌های علمی

استاد دانشگاه تهران در ادامه این گفتگو از کار بر «فرهنگ میرزا ابراهیم» به عنوان یکی دیگر از فعالیت‌های اخیر خود سخن گفت و اظهار کرد چند سال پیش یکی از دانشجویان برای پایان‌نامه تصحیح این فرهنگ را به عهده گرفته و با مقابله چند نسخه به انجام رسانده بود، اما صورت نهایی پیدا کردن آن نیاز به تحشیه و تعلیقه‌نویسی مفصل داشت.

وی ضمن بیان این که فرهنگ‌های کهن قدیمی را غالبا هندی‌ها نوشته‌اند، گفت از آنجا که هندی‌ها فارسی نمی‌دانسته‌اند بسیاری از کلمات را غلط خوانده و معانی غلط کرده‌اند و به همین صورت اشتباه وارد فرهنگ‌ها شده است و از آنجا که امروزه استادان و دانشجویان ما به این فرهنگ‌ها رجوع می‌کنند بایستی به خوبی منقح بشوند.

دکتر صادقی افزود من حدود پنج سال پیش یک سوم تعلیقه‌نویسی و تحشیه این فرهنگ را انجام دادم ولی چون کار سنگین بود و کارهای دیگری برای من پیش آمد این کار متوقف شد و امیدوارم بتوانم بعد از دیوان عنصری این کار را هم به اتمام برسانم.

این زبان‌شناس با اشاره به یکی دیگر از موضوعات پژوهشی خود گفت من مدتی است مشغول تدوین مقالات پسوندهای تحبیبی زبان فارسی هستم که در مجله فرهنگ‌نویسی به چاپ می‌رسد.

وی همچنین از در دست چاپ بودن دو جلد از مجموعه مقالاتش در بنیاد موقوفات افشار و یک مجموعه مقاله در انتشارات بهار خبر داد و گفت موضوع یکی از مجموعه مقالاتی که قرار است در بنیاد موقوفات افشار به چاپ رسد «فرهنگ‌های فارسی» و موضوع جلد دیگر «مسائل تاریخی زبان فارسی» است.

منبع: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب